

Сміх В. В.,кандидат юридичних наук
ORCID: 0009-0008-9812-8219**УМИСНІ ВБИВСТВА В ПОРІВНЯЛЬНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ
ЗЛОЧИННОСТІ (СОЦІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ)****INTENTIONAL HOMICIDES IN A COMPARATIVE PERSPECTIVE OF VIOLENT
CRIME (CRIMINOLOGICAL ASPECTS)**

Актуальність порівняльного соціолого-правового дослідження умисних убивств полягає в тому, що воно забезпечує універсальну методологію оцінки кримінального насильства, дозволяє пояснити глобальні відмінності у рівнях злочинності, формує основу для міжнародної та національної кримінально-правової політики протидії умисним убивствам, відображає глибокі соціально-економічні процеси розвитку держав, є ключовим інструментом досягнення цілей сталого розвитку ООН. У рамках порівняльної перспективи можна синхронізувати заходи національної кримінально-правової політики з міжнародно-правовими чинниками, краще визначати й застосовувати ефективні моделі профілактики умисних убивств, оптимальніше проводити реформи правоохоронної й судової систем, застосовувати аналітично-прогнозні моделі розвитку насильницької злочинності, враховувати специфіку умисних убивств та динаміки їх розвитку, адаптувати міжнародний досвід у сфері протидії умисним убивствам. З'ясовано, що рівень умисних убивств не є сталою характеристикою, як і рівень насильницької злочинності загалом. Вивчення результатів міжнародних соціологічних досліджень умисних вбивств дозволяє здійснювати порівняльний аналіз їх динаміки, а використання цих результатів у практичній діяльності органів державної влади потребує врахування методологічних відмінностей таких досліджень, зокрема: різних дефініцій умисного вбивства; відмежування умисних убивств та убивств із необережності в різних правових системах; диференціації різних видів умисних убивств; урахування детермінації умисних убивств; урахування відмінностей у підходах до дослідження умисних убивств; коректного розв'язання проблем повноти та регулярності статистичних даних тощо.

Ключові слова: соціологія злочину, злочинність, насильство, умисні вбивства, кримінологія, правова система, економічна система, соціальна дезінтеграція, кримінально-правова політика.

The article is devoted to the criminological study of intentional homicides in a global comparative perspective, against the background of contemporary developments in legal doctrine and law enforcement practice. The relevance of comparative research on intentional homicides lies in the fact that it provides a universal methodology for assessing criminal violence, allows for explaining global differences in crime levels, forms the basis for international and national criminal justice policies aimed at combating intentional homicide, reflects deep socio-economic processes of state development, and serves as a key instrument for achieving the United Nations Sustainable Development Goals. Within a comparative perspective, it is possible to synchronize national criminal justice policy measures with international legal factors, better define and apply effective models for the prevention of intentional homicides, more optimally implement reforms of law enforcement and judicial systems, apply analytical and forecasting models of violent crime development taking into account the specific nature of intentional homicides and the dynamics of their evolution, and adapt international experience in combating intentional homicides. It has been established that the homicide rate is not a stable characteristic, nor is the level of violent crime in general. Certain socio-economic and political indicators are stable determinants of homicide rates across countries: an unfair economic system characterized by poverty, high income inequality, and weak social policy fosters violence; similarly, social disintegration manifested through ethnic heterogeneity and high divorce rates, as well as low legitimacy of state institutions, also contributes to violence. It has been shown that modern criminology is gradually shifting from classical theories toward global criminology, which incorporates concepts of structural violence, inequality and development theories, as well as various political-economic models of violent crime. In this context, intentional homicide becomes not only a crime but also an important social marker of a country's level of development. Indeed, it most accurately reflects the actual level of violence, is closely linked to the structure of society and its institutions, responds to economic and political changes, demonstrates the quality of governance, and simultaneously integrates multiple social indicators. In the theory of state capacity, a high level of intentional homicide indicates a limited ability of the state to monopolize legitimate violence. Although international data sources allow for a relatively verifiable comparative analysis of homicide trends, their use requires consideration of methodological differences, in particular: different definitions of intentional homicide; the distinction between intentional homicide and negligent homicide in different legal systems; differentiation of various types of intentional homicide; consideration of homicide determinants; differences

in approaches (criminal law vs. victimological) to the study of intentional homicide; and the correct handling of issues of data completeness and regularity of statistical reporting, among others.

Key words: *sociology of crime, violence, intentional homicide, criminology, legal system, economic system, social disintegration, criminal justice policy.*

Постановка проблеми. Умисні вбивства є найтяжчими злочинами проти особистих прав людини і спричиняють наслідки, що виходять далеко за межі втрати людського життя. На думку вчених, вони становлять неабияку суспільну небезпеку, що, своєю чергою, потребує від працівників правоохоронних органів швидкого, повного та всебічного дослідження всіх обставин справи з метою їх об'єктивного розслідування, а також з подальшою працею щодо запобігання скоєнню нових аналогічних злочинів [1, с. 143-144; 2, с. 137, 143]. Умисні вбивства формують середовище страху і насильства, яке негативно впливає на суспільство, економіку та державні інститути. Це явище не обмежується лише особами, що перебувають на маргінесі суспільства; навпаки, воно може торкатися всіх людей незалежно від віку, статі, етнічної належності чи соціально-економічного статусу.

У сучасній кримінології умисне вбивство розглядається як найбільш «надійний» показник насильницької злочинності, оскільки воно має найнижчий рівень латентності серед насильницьких злочинів; відносно уніфіковано фіксується у різних правових системах; рідше залежить від змін у політиці криміналізації; дозволяє здійснювати ґрунтовні наукові міждержавні та регіональні порівняння. Саме тому UNODC у своїх глобальних дослідженнях (Global Study on Homicide) розглядає умисне вбивство як ключовий індикатор цілі 16.1 Цілей сталого розвитку ООН (SDG 16) [3].

Попри те, що в історичному розрізі умисні вбивства становлять константу кримінально-правового регулювання різних держав, останні зазвичай по-різному визначають умисне вбивство, диференціюють його різновиди, співвідносять його з убивством з необережності, фіксують різні види кримінальної відповідальності за такі вбивства, аж до втрати злочинця. Тому для комплексного наукового осмислення феномену умисного вбивства найбільш плідним видається порівняльний (компаративний) науковий підхід, який дозволяє створити єдину дослідницьку матрицю, що критично важливо для міжнародної кримінології, формування й реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії умисним убивствам, зваженої оцінки ефективності державного апарату в її здійсненні, оптимізації чи реформування правоохоронної та судової систем у державі.

В умовах воєнного стану в Україні відбувається також трансформація структури умисних убивств, що проявляється у систематичності умисних убивств [4, с. 95], у зростанні ролі вбивств із застосуванням вогнепальної

зброї, поширенні діянь, пов'язаних із воєнними злочинами [5, с. 12], актуалізації політично мотивованих посягань, а також збільшенні кількості афективних і побутових убивств, зумовлених психоемоційною напруженістю суспільства. Особливе занепокоєння викликають умисні вбивства, що вчиняються вчинене з особливою жорстокістю [6, с. 591-596], або організованими групами та злочинними організаціями [7, с. 355], поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством [8], а також вчинені серійними вбивцями [9].

Мета статті полягає в соціологічному дослідженні явища умисних убивств у глобально-порівняльній перспективі, на тлі сучасних досягнень правової доктрини та практики правозастосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасне вчення про умисні вбивства є міждисциплінарною науковою сферою, що об'єднує кримінальне, кримінально-процесуальне право і кримінологію, а також соціологію, психологію, політологію та статистичне моделювання.

Основний масив даних щодо умисних убивств зосереджений у джерелах, що їх збирає ООН (UNODC), у даних INTERPOL та в даних World Health Organization. Ці інституції формують та підтримують в актуальному стані глобальні бази даних щодо умисних убивств, організують і проводять відповідні порівняльні дослідження, удосконалюють операційні підходи та методологію вимірювання стану у динаміці умисних убивств у глобальній перспективі [10]. Зокрема, Організація Об'єднаних Націй через Управління з наркотиків і злочинності (UNODC) здійснює збір інформації про злочинність, включаючи умисні вбивства, у державах-членах ООН з 1946 р. У 1974 році було започатковано серію спеціальних досліджень, присвячених тенденціям злочинності та діяльності систем кримінальної юстиції. Дослідження UNODC щодо умисних убивств здійснюються на постійній основі з 1990-х рр., а їх узагальнені результати представлені у глобальних доповідях 2011, 2013, 2019 та 2023 рр. Дослідження INTERPOL щодо умисних убивств не мають єдиної глобальної серії звітів і здійснюються переважно у форматі операційно-аналітичної діяльності. Найбільш активний період їх розвитку припадає на першу чверть XXI ст. 2000–2023 рр., із концентрацією на транскордонних, організованих та пов'язаних із тероризмом убивствах. До того INTERPOL здійснювала збір і публікацію статистичних даних про злочинність, отриманих від національних поліцейських органів, починаючи з 1950 р. Водночас держави-члени INTERPOL

подавали дані нерегулярно, а кількість країн, що надавали інформацію, суттєво змінювалася з року в рік. World Health Organization збирає глобальні дані про умисні вбивства з 1948 р., і вони вважаються одним із найнадійніших статистичних джерел. На відміну від двох попередніх джерел, цей підхід базується не на кваліфікації кримінального правопорушення, а на інформації про жертв злочинів. Ключовою особливістю підходу World Health Organization до збору даних про умисні вбивства є його епідеміологічна спрямованість, яка передбачає облік убивств як причин смерті на основі медико-статистичних даних та міжнародної класифікації ICD. Такий підхід забезпечує високий рівень порівнюваності та дозволяє враховувати латентні форми насильства, однак водночас обмежує можливості аналізу кримінально-правових аспектів умисних убивств, а результати цих досліджень широко висвітлюються у літературі, присвяченій проблемам соціології злочинів [11, с. 137-162; 12, с. 47-85; 13, с. 5345-5355; 14, с. 111-135; 15, с. 447-470].

В українській соціологічній та кримінологічній науках дослідження глобальних трендів умисних убивств не сформувався як окремий спеціалізований напрям наукового пошуку, проте, на відміну від західних дослідників, наші фахівці рідше спеціалізуються на дослідженні глобальних трендів умисних убивств, частіше розглядаючи їх у ширшому контексті загальної злочинності, кримінально-правової політики та відповідних соціальних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Умисне вбивство є одним із найбільш ретельно фіксованих злочинів, а дані про такі вбивства вважаються найбільш репрезентативними і порівнюваними кримінальними показниками, зокрема для моніторингу стану і динаміки насильницьких смертей. Як зазначає Г. ЛаФрі (G. LaFree), акцент на умисних убивствах у міжнародній кримінології «відображає обґрунтоване припущення про те, що [...] убивства з більшою ймовірністю повідомляються поліції, поліція з більшою ймовірністю їх реєструє [...], а правові системи витрачають більше часу та ресурсів на збирання інформації про них» [28, с. 59].

Складна взаємодія чинників визначає, як саме умисні вбивства реєструються в різних країнах. Ці чинники можна поділити на чотири основні групи [29, с. 211-227; 30, с. 77-89]. По-перше, статистичні чинники стосуються правил обліку, які визначають, чи і як відомі випадки включаються до офіційної статистики. Наприклад, деякі країни реєструють злочин одразу після повідомлення поліції (вхідні системи обліку), тоді як інші – лише на пізніших етапах, таких як розслідування (процесні системи) або його завершення (вихідні системи). У результаті дві країни з однаковим реальним рівнем злочинності можуть демонструвати

різні офіційні показники. По-друге, правові чинники стосуються відмінностей у законодавстві, включаючи різні юридичні визначення злочинів. Наприклад, у деяких країнах не враховуються смерті, пов'язані з тероризмом, як умисні вбивства, тоді як в інших – враховуються; аналогічно, асистоване евтаназійне самогубство може або не може класифікуватися як убивство. По-третє, субстантивні чинники впливають на рівень зареєстрованої злочинності незалежно від реального рівня злочинів. Наприклад, різна готовність населення повідомляти про злочини суттєво впливає на статистику [31, с. 123-143], як і ймовірність того, що поліція офіційно зареєструє повідомлений злочин [32, с. 186-203]. По-четверте, політико-кримінальні чинники також відіграють ключову роль. Зміни пріоритетів правоохоронної політики – наприклад, посилення боротьби з наркотиками або підвищена увага до гендерного насильства – можуть призводити до змін у статистиці навіть без зміни реального рівня злочинності [33, с. 211-227].

Визначення умисного вбивства включає «позасудові страти» та вбивства, спричинені надмірним застосуванням сили працівниками правоохоронних органів або державними службовцями, але виключає смерті внаслідок законних втручань. Однак на практиці розмежування між цими двома категоріями може становити проблему для національних та міжнародних систем обліку даних. У результаті вбивства, здійснені державними органами, які повинні класифікуватися як умисні вбивства, можуть бути недооцінені.

Як доводить порівняльний аналіз, **умисне вбивство є більш значним фактором смертності, ніж збройні конфлікти та тероризм разом узяті.** У глобальному масштабі умисні вбивства спричиняють значно більше смертей, ніж загибель у збройних конфліктах і терористичних актах разом узятих. У середньому близько 440 000 смертей щороку у світі були спричинені умисними вбивствами у період 2019–2021 рр., з яких приблизно 22 000 смертей щорічно пов'язані з тероризмом. Середньорічна кількість смертей унаслідок збройних конфліктів у той самий період становила 94 000, не враховуючи втрат у війні в Україні. Це означає, що умисні вбивства спричиняли приблизно у п'ять разів більше смертей, ніж збройні конфлікти, і у двадцять разів більше, ніж тероризм¹.

На відміну від смертей, пов'язаних з умисними вбивствами, кількість загиблих унаслідок тероризму та збройних конфліктів є більш мінливою в часі, з помітними піками обох типів насильства приблизно у 2014 р., що частково пояснюється збройним конфліктом у Сирійській Арабській Республіці. Водночас, хоча збройні

¹ Тут і далі на ст ор. 9-11 наведено статистичні дані за джерелом: [3].

конфлікти можуть спричиняти значно більші втрати у певні моменти часу, наприклад під час геноциду в Руанді 1994 р., умисні вбивства призводять до значно більшої кількості втрат у довгостроковій перспективі.

Починаючи з 2000 р., приблизно 9,5 мільйона людей у світі загинули внаслідок умисного насильства, порівняно з приблизно 340 000 смертей унаслідок терористичних атак і приблизно 1,5 мільйона – унаслідок збройних конфліктів. Сукупна кількість жертв умисних убивств, зафіксованих у світі з 2000 р., приблизно дорівнює населенню великих міських агломерацій, таких як Лондон (Велика Британія), Тегеран (Іран), Наґоя (Японія) або Гайдарабад (Індія).

Масштаб умисних вбивств в абсолютних числах. Оцінюється, що у 2021 році у світі було приблизно 458 000 жертв умисних вбивств, що означає, що в середньому 52 особи втрачали життя щогодини внаслідок умисного насильства. Ця глобальна оцінка базується на оновленому наборі статистичних даних UNODC щодо вбивств, який формується на основі національних даних, поданих державами-членами UNODC через щорічне Обстеження ООН щодо тенденцій злочинності та функціонування систем кримінального правосуддя (UN-CTS), а також інших джерел даних. При цьому в регіональному розрізі станом на 2021 р. припадало на: Африку – приблизно 176 000 жертв (найбільша кількість); Америку – понад 154 000 жертв; Азію – приблизно 109 000 жертв; Європу – приблизно 17 000 жертв; Австралію та Океанію – приблизно 1 000 жертв. Це означає, що Африка становить близько 38% глобальних жертв умисних вбивств, Америка – близько 34%, Азія – близько 24%, Європа – близько 4%, Австралія та Океанія – менше ніж 1%.

Глобальна тенденція у рівні вбивств приховує значні відмінності та нерівності на регіональному рівні, так само як регіональні тенденції у рівні вбивств приховують варіації всередині субрегіонів і між країнами. Так, починаючи з початку 1990-х рр., рівень убивств у субрегіонах Європи загалом залишався нижчим за глобальне середнє значення. У Західній Європі найвищий національний рівень убивств у 2021 р. (Франція) був приблизно удвічі вищим за найнижчий (Швейцарія). У Північній Європі найвищий показник (Латвія) у сім разів перевищував найнижчий (Ірландія), що нагадує диспропорції, які спостерігаються в Центральній Америці, хоча й на значно нижчому рівні. У Східній Європі найвищий національний рівень убивств (Російська Федерація) був у 15 разів вищим за найнижчий (Чехія), перевищуючи нерівність, яка спостерігається в Карибському регіоні.

Водночас, поки Європа демонструє помірне зниження рівня умисних убивств протягом останнього десятиліття, в Америці спостерігалися значні коливання, включно з істотним

зменшенням із 2017 р. Проте станом на 2021 р. рівень умисних убивств в Америці залишався більш ніж у шість разів вищим, ніж у Європі. Протягом останнього десятиліття тенденції рівня умисних убивств в Америці розходилися між субрегіонами. У Південній Америці цей рівень знижувався з 2017 р. Це зниження головним чином зумовлене скороченням щорічної кількості вбивств у Бразилії – найбільш густонаселеній країні субрегіону. Кількість убивств у Бразилії зменшилася з піку понад 63 000 у 2017 р. до менш ніж 46 000 у 2021 р. Перу та Болівіанська Республіка Венесуела також останніми роками демонстрували зниження щорічної кількості вбивств. Однак, наприклад, такі країни, як Колумбія та Еквадор, зазнали значного зростання рівня насильницьких убивств між кінцем 2020 та кінцем 2021 р.

У Центральній Америці кілька країн, історично пов'язаних із високим рівнем убивств, зафіксували різке зниження, тоді як інші – зростання рівня летального насильства. Національна тенденція рівня убивств у Мексиці, яка у 2021 р. становила приблизно 77% усіх жертв убивств у субрегіоні, визначає загальну динаміку останнього десятиліття. Кілька менших країн субрегіону, таких як Гондурас, Беліз, Панама та Сальвадор, зазнали зменшення рівня насильства на тлі жорстких антиповстанських заходів проти банд. Натомість у Коста-Риці спостерігалось незначне зростання рівня вбивств між 2019 і 2022 рр.

У Північній Америці протягом останнього десятиліття спостерігалось зростання рівня вбивств, особливо після початку пандемії COVID-19 у 2020 р., коли локдаун, зміни у відносинах поліції з громадами та рекордні продажі зброї в США називаються серед чинників. Після початкового зростання вбивств у США приблизно на 30% наприкінці 2019 – наприкінці 2020 р. та меншого зростання приблизно на 6% у 2021 р., останні оцінки показують загальнонаціональне зниження рівня вбивств на 6,1% у 2022 р. У Канаді щорічна кількість убивств стабільно зростає з 2013 р., хоча її рівень залишається значно нижчим, ніж у США.

В Африці тенденції рівня умисних убивств є найбільш невизначеними через обмежену доступність даних. Наявні дані свідчать про значне зростання кількості вбивств у 2021 р., частково пов'язане з тенденціями в таких країнах, як Кенія та Південна Африка, що може бути пов'язано з соціально-економічними стресами пандемії, зокрема безробіттям. У Південній Африці зафіксовано близько 5 000 додаткових жертв убивств між 2020 і 2021 рр., загалом майже 25 000 – це найбільше абсолютне зростання в Африці того року. Кількість убивств продовжила зростати у 2022 р., збільшившись на 8% порівняно з попереднім роком і перевищивши доковідний рівень приблизно на 28%. Натомість

Уганда та Об'єднана Республіка Танзанія зафіксували зменшення рівня насильницьких убивств, тоді як країни Північної Африки, такі як Алжир і Марокко, демонстрували поступове зростання протягом останнього десятиліття, хоча й з відносно низьких рівнів порівняно з іншими субрегіонами Африки.

В Азії субрегіональні тенденції демонструють різні закономірності. Центральна Азія зазнала значного зниження рівня вбивств, головним чином через скорочення показників у Казахстані, тоді як у Західній Азії рівень убивств майже не змінювався протягом останнього десятиліття, коливаючись на відносно високому рівні близько 5 на 100 000 населення. Загальна тенденція до зниження в Азії була порушена у 2021 році різким зростанням убивств, зокрема в М'янмі. Водночас у густонаселених країнах, таких як Китай, Індонезія, Малайзія та Таїланд, протягом останнього десятиліття спостерігалось зменшення рівня вбивств, що сприяло попередній загальній тенденції до зниження до 2021 р.

В Австралії та в Океанії рівень убивств залишався відносно стабільним протягом останнього десятиліття, за винятком сплеску у 2019 р. в Новій Зеландії, пов'язаного з терактами у Крайстчерчі.

Значні відмінності також спостерігаються на національному рівні. Відносно невелика кількість найбільш населених країн забезпечує дуже велику частку глобальних вбивств. Наприклад, Бразилія та Нігерія, разом які становлять близько 6% світового населення, припадають приблизно на 20% глобальних жертв умисних вбивств. Фактично, 10 країн із найбільшою абсолютною кількістю жертв умисних вбивств забезпечують близько 58% усіх жертв у світі, попри те, що в них проживає лише близько 37% світового населення.

Глобальна тенденція умисних вбивств. Коливаючись між приблизно 400 000 та 450 000 жертв щорічно, загальна кількість умисних вбивств, що фіксується у світі кожного року, залишалася відносно стабільною протягом останніх двох десятиліть. З 2007 р. спостерігається незначне скорочення абсолютної кількості жертв умисних вбивств на глобальному рівні, однак 2021 р. став винятково смертельним, коли приблизно 458 000 осіб були умисно позбавлені життя – це більше, ніж у будь-який інший рік за попередні два десятиліття. Хоча вплив пандемії COVID-19 на рівень умисних вбивств у 2020 р. відрізнявся між країнами, помітний сплеск убивств у 2021 р. може частково пояснюватися економічними наслідками обмежень, пов'язаних із COVID-19, а також ескалацією насильства в низці країн, зокрема в Екваторі та М'янмі.

Якщо розглядати глобальну кількість жертв умисних вбивств у співвідношенні з чисельністю населення світу, можна побачити, що

глобальний рівень умисних вбивств знизився на 16% у період між 2000 і 2021 рр. – з 6,9 до 5,8 на 100 000 населення. Це відображає той факт, що **абсолютна кількість умисних убивств залишалася відносно стабільною, попри швидке зростання населення світу.**

Рівень умисних вбивств є одним із ключових індикаторів, узгоджених державами-членами для оцінювання прогресу в досягненні проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015 р. № 70/1 глобальних цілей сталого розвитку до 2030 р., зокрема цілі 16.1: «значно скоротити поширеність всіх форм насильства та зменшити показники смертності від цього явища в усьому світі» [36]. Зменшення кількості умисних вбивств є критично важливим для досягнення цієї цілі, оскільки, як зазначалося вище, умисне насильство у світі спричиняє значно більше смертей, ніж збройні конфлікти та тероризм разом узяті. Запобігання та зменшення кількості умисних убивств означає збереження сотень тисяч життів, які щороку втрачаються внаслідок насильства. Для цього необхідно розуміти складний і надзвичайно різноманітний спектр загроз і явищ, що зумовлюють та перетинаються з летальним насильством – від міжособистісної динаміки до організованої злочинності, проблем верховенства права, зміни клімату, бідності та нерівності, демографічних чинників і багатьох інших, а також те, як ці фактори відрізняються в різних національних і регіональних контекстах.

Висновки. Актуальність порівняльного соціолого-правового дослідження умисних убивств полягає в тому, що воно забезпечує універсальну методологію оцінки кримінального насильства, дозволяє пояснити глобальні відмінності у рівнях злочинності, формує основу для міжнародної та національної кримінально-правової політики протидії умисним убивствам, відображає глибокі соціально-економічні процеси розвитку держав, є ключовим інструментом досягнення цілей сталого розвитку ООН. У рамках порівняльної перспективи можна синхронізувати заходи національної кримінально-правової політики з міжнародно-правовими чинниками, краще визначати й застосовувати ефективні моделі профілактики умисних убивств, оптимальніше проводити реформи правоохоронної й судової систем, застосовувати аналітично-прогнозні моделі розвитку насильницької злочинності, з урахуванням специфікації умисних убивств та динаміки їх розвитку, адаптувати міжнародний досвід у сфері протидії умисним убивствам.

Порівняльний аналіз показує фундаментальну глобальну асиметрію: Латинська Америка – високі рівні організованого та кримінального насильства; Африка – зростання конфліктного та ресурсного насильства (ресурсна детермінація умисних убивств);

Європа – відносно низькі показники умисних убивств; Північна Америка – концентровані «гарячі точки» міського насильства (урбанізація умисних убивств); Азія – загалом середній рівень умисних убивств із певними локальними «сплесками». Без врахування порівняльної перспективи ці відмінності неможливо пояснити лише національними факторами розвитку насильницької злочинності.

Порівняльні дослідження показують, що рівень убивств сильніше корелює з нерівністю, ніж із рівнем бідності; ефективність інституцій (поліція, суди) важливіша за жорсткість покарання; урбанізація може як зменшувати, так і збільшувати насильство залежно від соціальної інтеграції. Ці закономірності значною мірою детермінують реальний стан та динаміку формування і реалізації кримінально-правової політики з протидії умисним убивствам як на рівні окремих держав, так і в більших географічних масштабах.

Міжнародні джерела дозволяють здійснювати більш-менш верифікований порівняльний

аналіз динаміки умисних вбивств, їх використання потребує врахування методологічних відмінностей, зокрема: різних дефініцій умисного вбивства; відмежування умисних убивств та убивств із необережності в різних правових системах; диференціації різних видів умисних убивств; врахування детермінації умисних убивств; врахування відмінностей у підходах (кримінально-правовий vs віктимологічний) до дослідження умисних убивств; коректного розв'язання проблем повноти та регулярності статистичних даних тощо. Як свідчить різноманіття регіонального та національного досвіду, не існує універсального підходу («єдиного рецепта») до протидії умисним убивствам. Натомість лише поглиблене розуміння детермінації умисних убивств, мотивації, контекстів та взаємовідносин між злочинцями і жертвами сприятиме розробці диференційованих, ефективних та цілеспрямованих кримінально-правових політик, спрямованих на зниження рівня умисних убивств як у світі загалом, так і в межах конкретної країни зокрема.

Список використаних джерел:

1. Біленчук П. Д., Певцова О. П. Концептуальні засади запобігання серійним убивствам. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1/147. С. 143-148. С. 143-144.
2. Стукаліна О. В. Умисні вбивства в Україні: порівняльний аналіз кількісних і якісних показників. *Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України*. 2025. Вип. 18. С. 136-145. С. 137, 143.
3. Global Study on Homicide 2023. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/gsh/2023/global_study_on_homicide_2023_web.pdf.
4. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри: монографія. Харків: Право, 2023. 252 с. С. 95.
5. Сокурєнко В. В. Війна росії проти України – геноцид Українського народу. *Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри* : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінал. асоц. України ; Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця: ХНУВС, 2023. С. 11-13.
6. Смілянський Я. Г. Особлива жорстокість як кваліфікуюча ознака умисного вбивства. *Форум права*. 2009. № 3. С. 591–596. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09cjgouv.pdf>.
7. Бабенко В. М., Кириченко О. В. Кримінологічна характеристика умисних вбивств, вчинених організованими групами та злочинними організаціями. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 355-361.
8. Корогод С. В., Примаченко В. Ф. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство, поєднане із звалтуванням або сексуальним насильством: монографія. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 172 с.
9. Любчинський О. В. Особливості розслідування серійних вбивств на сексуальному ґрунті: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу та права», Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2018. 230 с.
10. Buil-Gil D., Pina-Sánchez J., Aebi M.F. The Effect of Counting Rules on Cross-National Comparisons of Homicide. *Social Indicators Research*. 2026. Vol. 181:44. URL: <https://eprints.whiterose.ac.uk/id/eprint/237235/2/s11205-025-03802-8.pdf>.
11. Eisner M. What Causes Large-Scale Variation in Homicide Rates?. In H.-H. Kortüm & J. Heinze (eds.), *Aggression in Humans and Other Primates: Biology, Psychology, Sociology*. Berlin: Walter de Gruyter, 2013. P. 137-162.
12. Koeppl M.D., Rhineberger-Dunn G.M. & Mack K.Y. Cross-national homicide: a review of the current literature. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*. 2015. Vol. 39. P. 47-8.
13. Messner S.F. & Zimmerman, G.M. Understanding Cross-National Variation. In G. Bruinsma & D. Weisburd (eds.), *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. New York: Springer, 2012. P. 5345-5355.
14. Trent C. & Pridemore W.A. A Review of the Cross-National Empirical Literature on Social Structure and Homicide. In M.C.A. Liem & W.A. Pridemore (eds.), *Handbook of European Homicide Research: Patterns, Explanations, and Country Studies*. New York, NY: Springer, 2012. P. 111-135.

15. Rogers M.L. and Pridemore W.A. A Review and Analysis of the Impact of Homicide Measurement on Cross-National Research. *Annual Review of Criminology*. 2023. Vol. 6. P. 447-470.
16. Van Dijk J., Van Kesteren J. and Smit P. Criminal Victimization in International Perspective. Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS. Boom Juridische uitgevers, 2007. 293 p. URL: https://unicri.org/sites/default/files/2021-06/ICVS2004_05report.pdf.
17. Piquero A.R., MacDonald J., Dobrin A., Daigle L.E. and Cullen F.T. Self-Control, Violent Offending, and Homicide Victimization: Assessing the General Theory of Crime. *Journal of Quantitative Criminology*. 2005. Vol. 21. No. 1. P. 55-71.
18. Eisner M. Human evolution, history and violence. *British Journal of Criminology*. 2011. Vol. 51. P. 473-478.
19. Pinker S. *The Better Angels of Our Nature Why Violence Has Declined*. London: Penguin Books, 2012. 832 p.
20. LaFree G., Tseloni A. Democracy and crime: A multilevel analysis of homicide trends in forty-four countries, 1950-2000. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2006. Vol. 605(1). P. 25-49.
21. LaFree G., Freilich J. D. Government policies for counteracting violent extremism. *Annual Review of Criminology*. 2019. Vol. 2. P. 383-404.
22. LaFree G., Jiang B. Does globalization reduce personal violence? The impact of international trade on cross-National homicide rates. *Social Forces*. 2022. Vol. 102. P. 353-376.
23. Rosenfeld R. The case of the unsolved crime decline. *Scientific American*. 2004. Vol. 290(2). P. 82-89.
24. Rosenfeld R. Documenting and Explaining the 2015 Homicide Rise: Research Directions. URL: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/249895.pdf>.
25. Guerrero-Velasco R. Homicide Epidemic in Cali, Colombia: A Surveillance System Data Analysis, 1993-2018. *Am J Public Heal*. 2021. Vol. 111(7). P. 1292-1299.
26. Bergen R.K. An overview of marital rape research in the United States: Limitations and implications for cross-cultural research. In K. Yllö & G. Torres (Eds.) *Marital Rape: Consent, Marriage, and Social Change in Global Context*. NY, New York: Oxford University Press, 2016. P. 19-28.
27. Шостко О. Ю., Подільчак О. М. Сучасні світові тенденції злочинності. *Проблеми законності*. 2020. Вип 148. С. 184-200.
28. LaFree, G. Progress and obstacles in the internationalization of criminology. *International Criminology*. 2021. Vol. 1. P. 58-69.
29. Aebi M. F. Methodological issues in the comparison of Police-Recorded crime rates. In S. G. Shoham, P. Knepper, & M. Kett (Eds.). *International handbook of criminology*, 2010. P. 211-227.
30. von Hofer H. Crime statistics as constructs: The Case of Swedish rape statistics. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2000. Vol. 8(1). P. 77-89.
31. Estienne, E., & Morabito, M. (2016). Understanding differences in crime reporting practices: A comparative approach. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*. 2016. Vol. 40(2). P. 123-143.
32. Boivin, R., & Cordeau, G. (2011). Measuring the impact of police discretion on official crime statistics: A research note. *Police Quarterly*, 2011. Vol. 14(2). P. 186-203.
33. Aebi M. F. Methodological issues in the comparison of Police-Recorded crime rates. In S. G. Shoham, P. Knepper, & M. Kett (Eds.), *International handbook of criminology* 2010. P. 211-227.
34. Eurostat (2024). Crime and Criminal Justice: Reference Metadata in Single Integrated Metadata Structure. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/crim_sims.htm#quality_mgmnt1713952047424.
35. UNODC. International Classification of Crime for Statistical Purposes, Version 1.0 / 2015. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/ICCS/ICCS_English_2016_web.pdf.
36. 17 Цілей сталого розвитку. URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>.

Дата першого надходження статті до видання: 10.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.05.2026